

«Οι δημιουργοί δεν γεννιούνται, δημιουργούνται»¹

«*Creators are not born, they are created*»

Γεωργία Καούκη

Περίληψη: Ο Θάνος Μικρούτσικος δημοσίευσε, το 1976, το άλμπουμ *Καντάτα για τη Μακρόνησο*, μελοποίηση έξι ποιημάτων του Γιάννη Ρίτσου και τέσσερα του Βλαντιμίρ Μαιακόφσκι σε μετάφραση πάλι από τον ποιητή. Έτσι ενώθηκαν τα δημιουργικά πνεύματα που υπηρετούσαν με τις τέχνες τους τον αγώνα για δικαιοσύνη και ανθρώπινα δικαιώματα.

Βασικές λέξεις: Γιάννης Ρίτσος, Θάνος Μικρούτσικος, κοινωνική ποίηση.

Abstract: Thanos Mikrútsikos published, in 1976, the album *Cantata for Makrónissos*, setting to music six poems by Iannis Ritsos and four by Vladimir Mayakovsky also translated by the poet; thus united the creative spirits who put their arts at the service of the struggle for justice and human rights.

Key words: Yannis Ritsos, Makronisos, Thanos Mikroutsikos, social poetry.

Θέλοντας να συνεισφέρω κι εγώ με κάτι όμορφο στη νέα σας αυτή απόπειρα για να γνωριστούν και να πλησιάσουν λίγο περισσότερο ο ελληνικός και ο καταλανικός πολιτισμός, ταλαιπωρήθηκα αρκετά σε σχέση με το γιατί θα μπορούσα να γράψω. Σκεφτόμουν έντονα ένα άρθρο για το μεγάλο Έλληνα μουσικοσυνθέτη, Θάνο Μικρούτσικο, που έφυγε από τη ζωή πριν λίγες μέρες. Ψάχνοντας λοιπόν το θέμα έπεσα πάνω σε κάποια λόγια-οδηγό που του ειπώθηκαν από το Γιάννη Ρίτσο.

Έλεγε ο Μικρούτσικος για τη γνωριμία του με το Ρίτσο και τις πρώτες του απόπειρες μελοποίησης: «Οι συναντήσεις μας πύκνωναν, έγιναν σχεδόν καθημερινές. Και οι συμβουλές του αμέτρητες στο νέο συνθέτη (Μικρούτσικος, 2018: 23):

Γράφε για ότι σε καίει. Σε καίει ο έρωτας; Γράφε. Η μοναξιά σου; Γράφε. Ο αγώνας ενάντια στη βία του φασισμού; Γράφε. Ένας ωραίος περίπατος στη θάλασσα ή στο δάσος; Γράφε, αλλά πρόσεχε. Το θέμα δεν ορίζει την αξία του έργου. Αυτό που έχει σημασία είναι το αδιάσπαστο περιεχόμενο και φόρμας. Κάθε νέο περιεχόμενο απαιτεί μια νέα φόρμα, γιατί η φόρμα είναι κοινωνική εμπειρία αποκρυσταλλωμένη. Θα σεβαστείς ότι γράφτηκε στο παρελθόν αλλά δεν θα το μιμηθείς.

Οι συμβουλές του, να μην ψάχνω για το φαίνεσθαι, αλλά για το είναι, με οδήγησαν στις κατοπινές μελοποιήσεις, να προσπαθώ να ανακαλύψω τις κρυμμένες πλευρές που κάθε μεγάλο ποίημα διαθέτει.»

Διαβάζοντας τις γραμμές αυτές ένιωσα το Ρίτσο και το Μικρούτσικο να οδηγούν το δικό μου χέρι να γράψω για ό,τι καίει εμένα. Κι εμένα με καίνε κι οι δυο αυτοί

¹ Φράση του Θάνου Μικρούτσικου, <http://www.katioussa.gr/koinonia/epistimi/oi-synagonistes-tou-mathimatikoi-apochairetoun-ton-thano-mikroutsiko>.

καλλιτέχνες που είναι τόσο δικοί μας όσο και παγκόσμιοι. Γιατί έθεσαν την τέχνη τους στον αγώνα για να σταματήσει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Και το να θέτεις την τέχνη σου σ' αυτό, σημαίνει ότι αυτό καίει την ψυχή σου, το μυαλό σου, την καρδιά σου, κάθε κομματάκι απ' το δέρμα σου. Και τόσο καίγονταν και οι δύο τους για την ευτυχία του κόσμου που σαν με στηθοσκόπιο άκουγαν τι πρότασε η ιστορία και πειραματίστηκαν με τις πιο σύγχρονες φόρμες για να το πουν. Για να φτάσει τόσο σε μας όσο και σε σας και σ' όλο τον κόσμο, για να χαμογελάμε, να κλαίμε, να δυναμώνουμε και να παλεύουμε για να γίνουμε κομμάτι της ιστορίας που θα φέρει εκείνη την κοινωνία «που ο ποιητής θα ψαρεύει και ο ψαράς θα γράφει ποιήματα».²

Το ποιος είναι ο καλλιτέχνης πίσω από το έργο σημαίνει ποιανού ψυχή καιγόταν και ποιο μυαλό βασανίστηκε για να γεννήσει αυτό που λέει ο Ρίτσος: την αδιάσπαστη ενότητα περιεχομένου και φόρμας, με τη νέα φόρμα να είναι απότοκος της κοινωνικής εμπειρίας. Άλλωστε η τέχνη αποτελεί μορφή κοινωνικής συνείδησης, μια ιδιαίτερη υποκειμενική εκδήλωση της αντανάκλασης της πραγματικότητας στη συνείδηση του καλλιτέχνη.

Η φυσική επαφή και συζήτηση των δύο αυτών καλλιτεχνών φέρει την καλλιτεχνική αποτύπωσή της με το δίσκο *Καντάτα για τη Μακρόνησο – Σπουδή σε ποιήματα του Βλαδίμηρου Μαγιακόφσκι*, στον οποίο ο Μικρούτσικος μελοποιεί ποιήματα από τη συλλογή του Ρίτσου *Μακρονησιώτικα* και μεταφράσεις ποιημάτων του Μαγιακόφσκι από το Ρίτσο.

Ο ίδιος ο ποιητής υπήρξε εξόριστος στη Μακρόνησο.³ Γράφει στην εισαγωγή της ποιητικής του συλλογής: «Τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν στη Μακρόνησο, τον Αύγουστο και το Σεπτέμβρη του 1949, στο Δ' Τάγμα Πολιτικών Εξοριστών, πριν ακόμα μεταφερθούμε στο Β' Τάγμα, πριν ακόμα ζήσουμε όλη τη φρίκη της Μακρονήσου. Τα χειρόγραφα αυτά έμειναν θαμμένα στο χώμα μέσα σε σφραγισμένα μπουκάλια. Ξεθάφτηκαν τον Ιούλη του 1950» (Ρίτσος, 1957 [2015]). Συγκεκριμένα τα ποιήματα τα διέσωσε ο Μάνος Κατράκης (ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες

² Φράση του Καρλ Μαρξ που χρησιμοποιούσε συχνά ο Θάνος Μικρούτσικος. Πιθανότατα από *Die deutsche Ideologie (Η Γερμανική Ιδεολογία)* των Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, έργο γραμμένο ανάμεσα σε 1845 και 1846, μέσω της ελληνικής μετάφρασης της Κ. Φιλίνη (1997: 80): «Στην κομμουνιστική κοινωνία, «[...] η κοινωνία ρυθμίζει τη γενική παραγωγή κι έτσι κάνει δυνατό για μένα να κάνω ένα πράγμα σήμερα κι ένα άλλο αύριο, να κυνηγώ το πρωί, να ψαρεύω το απόγευμα, να φροντίζω τα ζώα το βράδυ, να κάνω κριτική μετά το δείπνο, όπως ακριβώς μου αρέσει, χωρίς ποτέ να γίνομαι κυνηγός, ψαράς, βοσκός ή κριτικός».

³ Η δημιουργία της Μακρονήσου υπήρξε οργανωμένο σχέδιο των Βρετανών και Αμερικανών, σε συνεργασία με το ελληνικό αστικό κράτος, για την εξουδετέρωση μιας μεγάλης μερίδας του λαϊκού κινήματος, πρωταρχικά με σκοπό την εκκαθάριση του κυβερνητικού στρατού από δυνάμεις που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν εξεγέρσεις σε μονάδες, σε συνδυασμό με την αποστέρηση του ΔΣΕ από πολύτιμες εφεδρείες. Ταυτόχρονα επιδιώχθηκε το ηθικό τσάκισμα των κομμουνιστών και άλλων αγωνιστών, μέσα από την υπογραφή δηλώσεων αποκήρυξης του ΚΚΕ και της ιδεολογίας του, ώστε αυτό να λειτουργήσει αρνητικά στο ηθικό του λαού. Βλ. <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=10162001>.

ηθοποιούς) όταν μεταφέρθηκε από τη Μακρόνησο στον 'Αη-Στράτη (άλλο τόπο εξορίας) τον Ιούλη του 1950.⁴

Αναφέρει ο Μικρούτσικος σε σημείωμα του για τη συγκεκριμένη μελοποίηση πως το μόνο που τον ενδιέφερε ήταν να βρει το μουσικό τρόπο να εκφράσει: «τον τρόμο του στρατοπέδου, τις άγριες νύχτες, τους σκοτωμένους, τη δύση στα ξυρισμένα κεφάλια των εξόριστων, τη δίψα 12 ωρών από πέτρα και ήλιο, τη συντροφικότητα των φυλακισμένων, τη μοναξιά την αποτυπωμένη στα ηλεκτρικά φώτα του Λαυρίου, τις άγριες φωνές των φρουρών» (Μικρούτσικος, 2018: 24). Ταυτόχρονα χρειαζόταν να αποδοθεί και αυτό που έδινε τη δύναμη στους εξόριστους να παλεύουν στις πιο απάνθρωπες συνθήκες και ήταν ο ανθρώπινος κόσμος για τον οποίο έδιναν και τη ζωή τους.

Για να αποδώσει λοιπόν αυτή την κοινωνική εμπειρία αξιοποιεί τη νέα για τα ελληνικά δεδομένα φόρμα της ατονικής μουσικής, η οποία σε συνδυασμό με τους ψιθύρους των ηθοποιών και τις απόκοσμες κραυγές αποτυπώνουν το εφιαλτικό τοπίο, το οποίο λύνεται στη συνέχεια με τονικό και μελωδικό τραγούδι.

Είχε πει χαρακτηριστικά ο Μικρούτσικος: «Αν δεις την παρτιτούρα σε αυτά τα μέρη, είναι σαν μια όπερα ομιλίας».⁵ Και πρόσθεσε για το έργο: «Θυμάμαι με συγκίνηση τη μέρα που τελειώνοντας την Καντάτα πάνω στην ποίησή του πήγα στο σπίτι του με τη μαγνητοταινία και την ακούσαμε μαζί από το παμπάλαιο μαγνητόφωνό του. Ο Ρίτσος ενθουσιάστηκε, με φίλησε λέγοντάς μου λόγια που δεν θα ξεχάσω ποτέ. Την άλλη μέρα, ήταν 8 το πρωί, όταν με ξύπνησε ο ήχος του τηλεφώνου. Ήταν αυτός. «Ακουγα την Καντάτα όλη νύχτα και δεν μπορούσα να κοιμηθώ. Περίμενα να έρθει το πρωί για να σου τηλεφωνήσω και να στο πω», μου είπε» (Μικρούτσικος, 2018: 24).

Μόνη σκέψη τελειώνοντας αυτή τη μικρή αναφορά είναι η τέχνη η από δω και πέρα, η τέχνη που γίνεται και θα γίνεται για ό,τι μας καίει, για «τις μεγάλες πολιτείες που θα χτίσουμε» (Ρίτσος, 1957 [2015]):

Χρόνος - 1976

Στίχοι: Γιάννης Ρίτσος

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Καθένας μας έχει στους ώμους του
Την κούραση δώδεκα ωρών από πέτρα
Την δίψα δώδεκα ωρών από ήλιο
Τον πόνο τόσων χρόνων
Την απόφαση μιας ολόκληρης ζωής

⁴ <https://www.mixanitouxronou.gr/pos-o-katrkis-diesose-ta-piimata-tou-ritsou-stin-exoria-tis-makronisou-to-ripsokindino-schedio-me-ton-kouva-ke-ta-boukalia/>

⁵ <https://www.902.gr/eidisi/politismos/210989/treis-syglonistikes-synaylies-gia-ta-100-hronia-toy-kke-kai-epanekdosi-tis>

Είναι σκληρός ο αγώνας μητέρα
Μα είναι πολλά τα αδέρφια μας
Είναι πολλά τα παιδιά σου μητέρα
Μη πικραίνεσαι
Με τις μεγάλες πέτρες στον ώμο μητέρα
Ανηφορίζοντας τον θάνατο
Μεγάλες πολιτείες θα χτίσουμε μητέρα
Μην πικραίνεσαι

Ύστερα η μεγάλη πέτρα στον ώμο
Μεγάλος ανήφορος
Μεγάλη απόφαση στην καρδιά
Μεγάλες μέρες μας περιμένουν μητέρα
Μάνα

https://www.youtube.com/watch?v=JSeF_6geJrc

Πάνω, αριστερά: Μακρόνησος, τόπος εξορίας

Πάνω, δεξιά: Ο Γ. Ρίτσος και ο Μ. Κατράκης στη Μακρόνησο.

Αριστερά: εξώφυλλο του βιβλιο-δίσκου του Θάνου Μικρούτσικου *Καντάτα για τη Μακρόνησο* (2018)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Φιλίνη, Κ. 1997. *Καρλ Μαρξ – Φρίντριχ Ένγκελς. Η Γερμανική Ιδεολογία. Τόμος 1ος. Μετάφραση.* Αθήνα: Εκδόσεις GUTENBERG.
- Μικρούτσικος, Θάνος. 2018. *Καντάτα για τη Μακρόνησο - Σπουδή σε ποιήματα του Βλαδίμηρου Μαγιακόβσκη. (+ CD).* Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Ρίτσος, Γιάννης. 1957 [2015]. *Μακρονησιώτικα.* Βουκουρέστι: Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις. [Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή].